

ESZMÉK A MAGYAR IPAR KÉRDÉSÉHEZ

*A múlt elesett hatalmunktól, a
jövendőnek urai vagyunk.*

Széchenyi.

Hazánk gazdasági fejlődésében igen nevezetes forduló ponthoz közeledtünk; ennek felismerése a közvélemény által az utolsó időben nagy haladást tett és lassaukint bizonyos meggyőződéseket érlel, melyek szilárd akarat és kitartás mellett nem maradhatnak hatás nélkül gazdasági ügyeink sikeres javítása iránt vállvetett munkálkodásunkra. A nagy politikai kérdések, melyek az alkotmány visszaállítása körül forogtak, meg lévén oldva, a nemzet figyelmét első sorban és legelőkelőbbben a gazdasági ügyek veszik igénybe, mert meggyőződöttünk, a mint meg kell győződnie minden népnek, hogy a fejlődés egyik főfeltétele a gazdasági jólétben fekszik, sőt nemesak a fejlődés egyik főfeltétele az, hanem még a politikai szabadság erős biztosi téka is, a mit Anglia, a mit Amerika példája oly kézzelfoghatólag, oly impozans módon bizonyított. A gazdasági jólét nemcsak egy anyagi tényező, nemesak gyomorkérdés, hanem — mit kevés belátással is észre kell venni — ép annyira erkölcsi, szellemi, politikai tényező, a nemzeti hatalom egyik legerősebb alapköve.

Ez a meggyőződés — hála Istennek — nálunk is terjed, nálunk is mindinkább háttérbe szorít, legalább a nép nagy részében, — azoknál, kik nem foglalkoznak kizárólag formális politikával, — oly érdekeket, melyek eddigelé jogosulatlanul vették oly túlságos igénybe annak figyelmét és törekvését. És joggal, mert ha a politika alatt azt értjük, mit érteni kell, az állam

által a nép fejlődése érdekében teendő összes intézkedések iránti kérdéseket, akkor minden gazdasági kérdés par excellence politikai kérdés, és minden nagy gazdasági mozgalom — bár többnyire lassabban fejlődik, nesztelenül halad — egyuttal politikai mozgalom is, és hogy a nagy gazdasági forradalmak még nagyobb jelentőségűek mint a politikaiak, már abból is látszik, hogy sok ilyen forradalom eredménytelenül lezajlott, mások vívmányai csorbítottak, vagy hosszú időre elkoboztattak, de a gazdasági forradalmak a társadalmi erő- és hatalom-eloszlást megmásíthatatlanul megváltoztatják, mert sankciójukat nem papírra írják, hanem a nemzetek testén, organismusának minden szervébe bevésik azt. Ilyen mozgalmak sorába tartoznak azok is, melyek célja a népek foglalkozásában nagyobb változást előidézni, azokat, ha csak marhatenyésztéssel foglalkoznak, a mezőgazdaságra tanítani, hol a munka már jobban érvényesül, a tulajdonjog fogalma konkretőbb alakot vesz fel, a foglalkozás folytonossága nagyobb, az egymást követő nemzedékek összeműködése, a jövő érdekében teendő intézkedések száma több. És ugyanily nagynak, talán kulturalis szempontból sokan még nagyobboknak lesznek hajlandók tekinteni azon nagy ünnevelési processust, midőn egy agrikus nép az iparos foglalkozásnak nagyobb tért, nagyobb elterjedést kíván biztosítani, midőn saját fenntartására azon forrásnak felhasználására is törekszik, melyet az iparos munka képvisel.

Kérdés: kell-e az ipar, szükség annak fejlődését előmozdítani, nem jobb-e a nemzetek munkamegosztásának érdekében az agrikus foglalkozásoknál maradni, nem rosszabb-e az iparos társadalmak helyzete, fenyegetve a vésteljes munkás-kérdés által? Erre csak azt mondhatjuk, igen kell, kell ezer okból, melynek egyike is elegendő volna arra, hogy minden a kultúra felé törekvő népnek kötelességévé tegye, az ipart lehetőleg ápolni, előmozdítani, mert csak úgy lesz gazdasági szervezete önmagában lehetőleg befejezett, teljes. Nem szükséges arra utalni, hogy jó részben csak az ipar nyújt tért az emberi munka tökéletesebb értékesítésére, és hogy ez által az majdnem az értékeknek, a javaknak, a gazdagodásnak új forrását nyitja meg előttünk, hogy a természet kincseit is jobban, megfelelőbben tanítja felhasználni, hogy az ad értéket a föld számos termé-

kének, hogy az emberek életmódját tökélyesbíti, nemesbíti, képességeinket fejleszti. Az ipar utat nyit a népesség szaporodásának, függetlenné tesz az időjárás szeszélyeitől, szervessé teszi az egész gazdasági processust és a javak forgalmát, tökéletesbíti és emeli a mezőgazdaságot, mert jó eszközöket ad neki, biztos piacot, erősíti a népek függetlenségét és öntudatát, holott a kizárólag mezőgazdasággal foglalkozó népek többnyire alárendelt, gyarmati viszonyba jutnak ily magasabb fejlettségű iparállamokkal szemben.

De nem minden nép és nem minden ország és minden idő alkalmas arra, hogy az iparos erő fejlesztessék. Az ez iránt ismert példákat felesleges egygyel is szaporítani. Vannak ellenben népek és helyzetek, melyek közt lehetetlen az ipar terjedésének feladatát teljes komolysággal és kitartással fel nem karolni. Ily helyzet az, midőn egy túlnyomólag földművelésből élő nép nagyobb és állandóbb szükségletek mellett inkább érzi az idők viszontagságával összekötött ingatagságát összes kulturalis életének, midőn ezen kultúra igényei és így a magán- és különösen az államgazdaság terhei napról napra emelkednek, midőn saját szükségleteinek fedezésére évről évre nagyobb összegeket küld a külföldre, vagy nagy adósságokat kénytelen magára venni, midőn viszont saját esetleges feleslegének értékesítése vagy bizonytalanná válik, vagy a mennyiben nem bizonytalan, csak kevésbé jutalmazó árak mellett talál piacot, tehát egyfelől emelkedő szükséglet, másfelől ingadozó jövedelem, veszélyeztetett kereset: lehetséges-e itten még csak a legkisebb kétely az iránt, hogy mire kell ilyen helyzet közt törekedni, és lehetséges-e kétely az iránt, hogy ezen törekvésnek különösen arra is kell irányulnia, hogy az ipar kellőleg fejlesztessék, mert csak így lehetséges, hogy a hazai termelés és fogyasztás közt észszerűbb arány támadjon? És ilyen a helyzet minálunk Magyarországon. Mi nem azért kívánjuk az ipart fejleszteni, mint hajdan tették, hogy sok pénz jöjjön az országba; sem azért tulajdonképen, hogy gazdasági rendszerünk természetes fejlődést vegyen, mert eddig erre sem törekedtünk; de kívánnunk kell az ipar fejlődését, mert a szükség kényszerít bennünket arra, mert nagy fogyasztásunkkal szemben termelési képességünk csökken, és

más mód nincs, mint vagy többet termelni, vagy adósságunk terhe alatt összeroskadva lemondani arról, hogy a nép fogyasztása, mely még igen gyenge, fejlődjék és választani kell a sorvadás és a küzdelem közt. Tennünk kell valamit a gazdasági egyensúly helyreállítására, mint tették azt más államok, mint tette azt p. Amerika, mert oly állapot, hol évenként csak egy cikkért 100 millió forintnál többet küldünk a külföldre, a legesleg-alacsonyabb becslés szerint, míg magunk egy bizonytalan forrásra vagyunk utalva ezen kiadások fedezetére, de tőkével sem bírunk, hogy talán annak jövedelméből élhesünk — ily állapot minden lehet, de nem előnyös, nem megnyugtató!

Miért nincs ipara Magyarországnak? Magyarország gazdasági élete tulajdonképen még igen fiatal; ha 150 évet mondunk, inkább magasabbra teszszük korát, mint kellene. Mert a török foglalás az ország legnagyobb részére olyan volt, mint a pusztító halál, és az ország inkább sirhoz hasonlított, mint egy reményteljes jövő bölcsőjéhez. Minden folytonosság megszűnt és midőn a török elhagyá a szerencsétlen országot, akkor egy új honfoglalás műve vált szükségessé. És kényszerítve európai helyzete által, az ország e honfoglalás feladatát meglehetősen gyorsasággal végezte. Persze bizonyos határok közt. Az ekével húzták ismét a barázdákat, és a mezőgazdaság annyira-mennyire ismét fejlődött. Nem ugy volt az az iparral. A mezőgazdaság primitív feladatait igen könnyen tanulja meg az ember, de az ipar gyakorlottságot tételez föl mindenek előtt, sűrűbb népességet, forgó tőkét stb. Mindennek hiányában látjuk a hazát, legszükségesebb kézművesek is hiányzanak benne és nagy áldozatokkal édesgettetnek e földre; a népesség gyér volta mellett a fogyasztás is csekély, a foglalkozás megosztása sem igen haladhat, forgó tőke sincs, pénz, út, minden hiányzik. Hozzájárul még az akkori kormány törekvése, az osztrák ipart a magyar ipar fejlődésének gátlásával előmozdítani. Mindez nem volt kedvező körülmény. Mindamellett azt tapasztaljuk, hogy a haladás ezen téren is mutatkozik; a közönséges kézművek terjednek, sőt egyes korszakokban a gyárak alapítása is elég élénk. Az eredmény az, hogy még oly cikkekben, mint közönségesebb szövetszövetfélékben, egy nem jelentéktelen része a hazai fogyasztásnak a belföldi termelés által elégített ki, mi persze némileg

azért is történhetett, mert e fogyasztás esekély volt. A nagy gazdasági változás, mely az ötvenes években beállott, általában nem volt kedvezőtlen hatással a hazai iparra. A külföldi verseny még nem mutatkozott oly vészthozónak, az osztrák ipar sem állott még oly nagyon magas polczon, a kis ipar sorsa sem volt még oly kedvezőtlen, a jólét emelkedésével pedig a fogyasztás is emelkedett, — a felszabadított parasztok fogyasztása itt különösen tekintetbe jő — és így tényleg látjuk, hogy e korszak még haladást mutat fel. Azonban már ez időben jöttek oly tényezők működésbe, melyek az ipar további fejlődésének valószínűségét veszélyeztették; ezen tényezőkhez aztán járultak közvetlenül a hetedik tized lezárása előtt, és az első hetvenes években még jelentékenyebbek, melyeknek aztán azon állapot tulajdonítandó, melyet jelenleg konstatálhatunk. Az első tényező alatt értjük a mezőgazdaság kedvezőbb fejlődését a nyugat felé vezető vasutak kiépítésével, mi által a magyar termények új piacot kedvező árak mellett találtak. Ennek az a hatása volt, hogy sok munkakéz, de különösen sok tőke is, mely vagy a kereskedésben, vagy az iparban volt alkalmazásban, vagy abban keresett volna alkalmazást, a mezőgazdaság felé fordult, mely irány még az egy időben elfogadott általános birtokszerzési képesség által előmozdított. A mi pedig a munkáskezet illeti, úgy az általános, idegen államok tapasztalata által konstatált tény, hogy a mezőgazdaság kedvezőbb fejlődésénél az ezen körtől az ipar felé közeledők száma nagyobb, ellenkező esetben kisebb lesz, mint ez p. Poroszország egyes tartományai-ban igen jól megfigyelhető. De csökken a munkaerő az okból is ily körülmények közt, mert a mezőgazdaság kellő vagy jelentékeny jövedelmezősége mellett a házi-ipari foglalkozás abbahagyatik, a mi kétségtelenül nálunk is történt. Míg így a belföldi iparos termelés ez okból is csökkent, úgy egy más tényező hozzájárulása e fejleményt még jelentékenyen gyorsította. Értjük a külföldi piacoknak a vasutak kiépítése után emelkedő versenyét, különösen oly ezekben — mint szövetek stb. — melyek nagy értéket képviselnek kis terime mellett. Ezen versenyből és a kereskedelmi szerződések megkötéséből származott a piacok elárasztása; az árak nagyon csökkentek, és így a hazai kisipar helyzete magas termelési

költségei — különösen a magas kamatláb, tökéletlenebb eljárás, a czéhek feloszlása után gyengébb készültségű, de elég drága munkaerő — mellett stb. válságos lett. Mintegy elemszerű hatalommal neki robant minden, hogy tönkre juttassa; hogy ez másképen nem jöhetett, azt ezek után mindenki beláthatja, nem is említve sok egyéb körülményt, mint azt, hogy a foglalkozások száma, és épen a kellemesek és ígérkezőbbeké szaporodván, a népesség száma pedig megállapodván, ez is az ipar felé fordulók számát talán csökkenthette, valamint azon körülményt, hogy a tanoncviszonyok még most is meglehetősen visszataszítók lévén, a succurzus az intelligensebb osztályokból elmaradt, és így tényleg és nagyjában véve talán minden foglalkozás nagyobb haladást, nagyobb emelkedést mutat az utóbbi tíz év alatt, mint az ipar, egyes kivételektől természetesen eltekintve.

Ezen kedvezőtlen fejlődés számos iparágban kézzelfoghatólag mutatkozik. Legyen szabad néhány erről összeállított adatot közölni. A soproni kereskedelmi és iparkamra területén

volt iparos:	1870	1876 (iparos és kereskedő)
Baranya	7424	5946
Zala	6724	5915
Veszprém	6264	4703
Tolna	5929	4703
Sopron	5586	6424
Győr	2929	2609
Vas	6557	7724
Mosony	1847	1921
Somogy	6560	5360

Még feltűnőbb az iparosok számában újabban mutatkozó különbség, ha nem az 1857. évet, hanem Fényesnek a hatvanas évek elejére vonatkozó néhány adatát vesszük kiindulási pontul:

	Fényes	
	1865	1876
Baranya	5743	5946 (számos kereskedő befoglalásával)
Zala	8483	5915
Veszprém	6858	4703
Tolna	6412	4703
Sopron	7819	6424
Vas	9358	7728

Ezen kedvezőtlen fejlődés leginkább mutatkozik a szövőipar terén. Igaz, hogy ez nagy jelentőséggel az országban soha sem bírt, azonban még ezen csekély tevékenység is, mely különben egyes ágakban mégis a kereskedelemben szerepet játszó mennyiségeket mutatott fel, csökkent az említett tényezők befolyása alatt. Az ország több vidékére lehet utalni, hol azelőtt a posztósok száma jelentékeny volt, ujabban pedig majdnem teljesen eltűnt.

Halljuk csak ezen ipar állásáról a budapesti kereskedelmi és iparkamara nyilatkozatát:

»A hatvanas évek eleje a magyar szövőipart még egészen más helyzetben találta, mint a milyenben az mai nap van, mikor ugyanis ilyen ipar létezéséről nálunk már alig lehet szó, miután annak csak gyér nyomaival találkozunk.

A vászonkészítés akkoriban még virágzott Felső-Magyarországban, Tolnamegyében és az akkori Bánságban. A föld népe többnyire mint házi ipart űzte, de a kisipar is foglalkozott vele. A készítmény, az ugynevezett házi vászon, külsőleg nem sokat mutatott ugyan, de igen kitünő minőségű volt és épen azért minden piacon, sőt Szerbiában is kész vevőkre talált.

A szövő vászon a Bácskának kenderben gazdag vidékein csaknem kizárólag a házi ipar által készítettett; a kereskedésnek azonban nem adatott át, hanem közvetlenül a termelőktől vétetett, még pedig kitünő minőségénél fogva igen jó áron.

Zsákok főleg Nógrádmegyében és Miskolcz és Békés-Csaba vidékén készültek; még a morva készítménynél is tartósabbak lévén, magasabb árúk dacára jó keletnek örvendhettek.

P a m u t s z ö v e t e k (Schöckl) Erdélyországban, Tótországban s a hajdani Határőrvidéken, különösen a Szerémségben készültek és olcsó ruhaneműekre használtattak fel. Tótországban s a Határőrvidéken a pór nép még ma is készít szövő fonálból, mely jelentékeny mennyiségben fogyasztatik, pamutszöveteket, de csakis saját használatára, hagyományos mustrák szerint s a legkezdetlegesebb eszközökkel, noha az osztrák iparüző vidékek is elárasztják őket hasonló készítményeikkel.

Az aránylag bámulatra méltó eredmény eléggé mutatja, hogy mit lehetne itt elérni csekély gyámolítás mellett, annyival

inkább, mivel e cikkek nagy mennyiségben fogyasztatnak és a divattól nem függenek.

Azonban a házi ipar mindezen említett ágaival csak a német, tót vagy szerb és oláh pór nép foglalkozott, míg a magyar lakosság nem értett őrös idejének ilyenén felhasználásához. De a házi ipar fellendülésének alapfeltételei a magyar lakosnál is megvannak, csak kezdeményezés és támogatás volna szükséges.

Flanel jeles minőségben és iparszerűleg Vácson, Palotán és Veszprémben készítettett és meglehetősen jelentékeny üzleti cikket képezett.

A posztógyártás Felső-Magyarországban, az ország nyugoti határán s az ugynevezett Szászföldön virágzott. Az utóbbi vidéken különösen igen jó katonaposztó készült, mely részben az osztrák hadseregénél is használtatott, de leginkább a Duna-vidéki fejedelemségbe szállított. Kassán főleg dosking és olcsó nadrág-szövetek készültek, melyeket a vásárok alkalmával még a bécsi kereskedők is szívesen vettek, mivel e fajok minősége jobb volt az akkori osztrák készítményekénél. Gács inkább finomabb cikkekét szolgáltatott, melyek szintén nagyon kedveltettek, de az osztrák hasonló nemű cikkekkel kevesebb sikerrel versenyezhettek, mivel sem oly olcsók, sem oly tartósak nem voltak, mint az elébb említett fajok, melyek főleg ezen tulajdonságaiknál fogva szorították le az osztrák ipart, melyet akkoriban a külföldi verseny ellen saját fogyasztási területén még magasabb vám is védett.

Az összes felsorolt szövészeti árúk, a gépek teljes kizárásával, tisztán kézi munka útján készültek, de a belföldi szükségletet még a legjobb időkben sem fedezték teljesen. Tekintve a magas árakat, melyek azonban az így készült szövetek belső értékénél fogva nem voltak túlságosak, a közvetítő kereskedés nem tartotta érdemesnek, a pór nép ezen mellékfoglalkozásának eredményeit felkarolni és rájuk nézve nagyobb forgalmat eszközölni, a mi pedig a termelésre kétségkívül a legjobb befolyást gyakorolta volna. A termelés összpontosítására s a technikai találmányok alkalmazására, mint azt Ausztriában látjuk, nem volt sem iparos vállalkozó szellem,

sem pénz. Ezen honi ipar, mely mindenkor önmagára volt utalva, mely sem az állam részéről, sem másfelől nem részesült gyámolításban, fenmaradását a hatvanas évek közepéig leginkább azon körülménynek köszönhette, hogy osztrák versenytársa részben még maga sem tudott olyan és annyi gyártmányt előállítani mint ma, másfelől pedig, jobb készítményei számára biztos piacok birtokában lévén, Magyarországra leginkább csak olcsó és rossz árukat küldött, melyek a jobb belső gyártmányt ki nem szoríthatták, noha a közvetítő kereskedelem szivesebben foglalkozott a több nyereséggel kecsegtető külföldi árukkal.

E viszonyok teljes átalakulása az angol pótegyezmény életbe lépésével kezdődött, melynek következtében a birodalom szövészeti cikkeivel a szó szoros értelmében elárasztatott, melyek az osztrák és magyar készítmények árához képest mérsékelten olcsó áron kínáltattak, a mennyiben ezen ár amannak gyakran csak felét, vagy éppen csak egy negyedét tette. Igaz ugyan, hogy a behozott posztó ugynevezett shoddy-gyapjából, a zsákszövet jutából készült, a pamutárúk pedig kimustrált cikkek voltak, melyeket Angolország tengeren túli gyarmatainak lakossága számára már évek óta készített; de az ár roppant különbsége mégis eltántorította a fogyasztókat, noha hamar meggyőződtek az angol készítmény rossz minőségéről. Főleg a magyar termelés, melynek árai az osztrák készítmények áraihoz viszonyítva lényegileg még nem voltak túlságosak, a mondott időtől fogva teljesen leszorított a piacról, minthogy a fogyasztás határozottan elfordult tőle, míg az osztrák gyár-
ipar mégis csak inkább tudott az új állapotokhoz alkalmazkodni, és némely más körülmények kedvező befolyása alatt, bár áldozatok árán, továbbra is fennmaradt.«

Midőn mi ilyképen a magyar ipar fokozatos fejlődésének hiányát konstatáljuk, korántsem akarunk evvel általánosan kedvezőtlen ítéletet mondani újabb közgazdasági fejlődésünkről. Mi sem volna helytelenebb ily álláspontnál. A magyar mezőgazdaság, a kereskedelem, a hitel, a közlekedés, a biztosítási ügy az utolsó 25 év óta oly haladást tett, mely az ország gazdasági szervezetét előre nem sejtett módon és mértékben tökélyesbítette s a termelést roppant mérvekben fokozta, mint ezt a

legegyszerűbb statisztikai összehasonlítások mutatják. És nem mondhatni, hogy ez nem elég érdek, és nem elég nagy érdek, hogy egy nemzet figyelmét ily korszakon át majdnem kizárólag igénybe vehesse. Azért semmi sem fekszik távolabb tőlünk, mint vádolni. Csak azon tényre kellett figyelmeztetni, hogy ezen haladásban az ipar nem tartott lépést a nemzet egyéb nagy érdekeivel, sőt mód felett elsorvadt és hogy itt az idő ennek érdekében is mindent megtenni, a mi tőlünk kitelik.

Hogy ez állapotokat változtatni kell, hogy Magyarországnak még akkor is, ha nem lehet szó arról, hogy egy varázsütésre iparos állammá legyen, oda kell törekedni, hogy iparát jobban kifejtse, az iránt úgy bízom, mai napság többé kétség nincs. Több már a kételkedők száma, ha arról van szó, hogy lehetséges-e az, a mit jónak, kívánatosnak tartunk, mert e két eset egymással korántsem mindig kongruens. Erre a válaszuk a következő. Igaz, hogy van sok körülmény, mely az ez iránybani fejlődést nehezíti; a mezőgazdaságunkkal és marhatenyésztésünkkel, az erdészettel és bányászattal is van még elég dolguuk, de az még sem gátolhat bennünket, hogy abban lehetőleg az ipar előmozdítására is figyelemmel legyünk. A munkabér magas, igaz, de van elég vidéke az országnak, hol a munkabér alacsonyabb, van számos ipar, hol az olcsóbb női munkát lehet és kell alkalmazni, van számos konfektionális iparág, és, — mint a székesfehérvári kiállításon is lehetett meggyőződni, ezek nagy része gyengén áll — a melyek pedig magasabb béreket fizethetnek; a tőke drága és csekély, ezt is el kell fogadni, de lehet számos intézkedést tenni, mely több tőkét és egyuttal olcsóbbat juttat az iparosok rendelkezésére. Hiányzik az értelmiség, de másrészt akárhányszor azt is olvassuk, mennyire sikerülnek a legkülönbözőbb munkák a magyar embernek. De nem is áll, hogy minden iparághoz mindezen föltételek együttesen kellenek. Van p. oly iparág, a mely csak szakképzettségtől függ különösen, azt az egyéni kezdeményezés azonnal felkarolhatja; de hogy e kedvezőtlen körülmények mellett is lehet eredményt elérni, azt egyszerűen abból is látjuk, hogy alig van oly iparág, melyben nálunk nagyszerű vállalatok nem volnának, kezdve az osztrák államvasut délmagyar vasgyáraitól, egészen Thonet lagyáráig az éjszakra; ott vannak a budai kartongyárak, Ganz

vasgyára, a hajógyár, porcelláu-, üveg-, bútor-, vas-, géptéglagyárak stb., minden ágban néhány igen nevezetes, nagy vállalat. A lehetőséget tehát kétségbe nem lehet vonni és e lehetőséget a kedvezőtlen körülmények daczára is kötelességünk kiaknázni.

Sokan talán azt fogják mondani, hogy általában nem lehet semmit sem tenni, mert oda van a külön vámterület, a független bank stb., s így tovább búslakodnánk, »sokért nem adva, hogy semmink sincs«. Ezekkel véleményünk nem egyezik, mi azt hiszszük, hogy még mindig van elég eszköz kezünkben, mely sikert ígér és másoktól, szakférfiaktól, iparosoktól hallottuk, hogy bizonyos iparág fejlesztéséhez csak az vagy amaz volna szükséges, és pedig mind olyan eszközökre történt hivatkozás, melyek hatalmunkban állanak. Gyakorlati dolgokban ritkán oly korlátolt az emberi ész, hogy épen hasznavehetlen eszközt ajánlana bizonyos cél elérésére; csak a tekintetben szükséges a választás, hogy az eszközökből a legbatályosabb, legolcsóbb, legkönnyebben elérhető használtassék. De hányszor vagyunk kényszerítve a gyakorlati életben ez eszményről lemondani és kevésbé sikeres módon, kevésbé egyengetett úton a cél felé törekedni! És épen úgy van az a nemzetek életében. Ha áldozatok nélkül, csak a piacz kedvező fordulata által, lehet nagy előnyöket kivívni, annál jobb, de ha ez áldozat küzdelem nélkül nem érhető el, azért még a célról lemondani nem szabad. Jó lesz itt Széchenyi következő szavaira emlékeztetni:

»Az ország java nem egyesek s néhány magánosak hasznán, hanem az egész virágzásán alapulhat; azon mendedmonda pedig, hogy honunkban csak pásztorok és szántóvetők lehetünk s tőlünk még el vannak rekesztve fabrikák és manufacturák — ámbár ezt sokan velős állításnak vélik — nem eszesebb szó, mintha valaki azt mondaná: »Ő csak gabnát természet s marhával s juhval stb. nem bajlódik«. Derekas gazdaságban mindakettő elválhatlan, s az, ki több marhát tart, előbb-utóbb több gabnát is fog aratni; szintugy pásztor és szántóvető ember is több lesz, vagy legalább nagyobb nyájakat őriz, többet szánt, a hol emberkéz s erőmű a természet s föld ajándékit nagyobb hecsre emeli. Mindezen diadalmaskodik a férfini érett ész, eltökélt, állhatatos akarat és szorgalmas

munkásság; ezek virágozhatnak, gyümölcsözhetnek jegek közt is plántát, midőn a tudatlan és rest még Utopiában is éhen halna. — Igen sokat kezdeni egyszerre, igaz, többnyire igen ártalmas az, ki így cselekszik, nem dolgozik nagyobb sikerrel, mint azon agár, mely egy ízben több nyulat hajhász; ellenben nem lehet p. o. gazdaságban az idén ökröket vásárolni, esztendőre kutakat ásni, harmadikban béreslakást építeni, negyedikben szekereket, ekéket stb. beszerezni, de soknak szinte egyszerre kell megtörténni, hogy a sok elkészült tagok részarányos, egybefogó egészet alkossanak.

Igaz, korántsem állithatni, hogy igen sok a kedvező tényező, mely e törekvésünkben támogatna. Az egész gazdasági élet pang, a nép elszegényedése irtóztató módon növekedik, a fogyasztás összeszorul, az erkölcsi tényezők és rugók, az erély, a nemes becsvágy, a bizalom a jövő iránt, a nemzeti érdekek iránti fogékonyság, mind gyengültek.

De vannak egyes kedvező tényezők is, melyek jelentősége nem épen csekély. Odaszámítjuk a tőkének jelenlegi olcsóságát, a külföldi termelés kitünőségébe vetett hitnek erős megingatása, a nagyobb értelmiség és a mit talán első helyen kellett volna említeni, a sürgős szükség, mely bennünket kényszeríteni fog minden erőmegfeszítéssel, szilárd akarattal mindazt megtenni, mi iparunknak újabb lendületet adhat. Mert itt is áll:

»Es ist der Geist, der sieb den Körper baut«,

és ha komolyan akarunk és józanul választjuk a célt és az eszközöket, akkor az eredmény el nem maradhat. Persze arra nem szabad számítani, hogy mi ma-holnap azt a legalább 200 milliónyi iparcikkek bevitelét, a mely jelenleg az országot terheli, feleslegessé tesszük, sőt talán még jelentékeny kivitel is szerzünk, de lehetségessé tehetjük a biztos haladást, a fokozatos fejlődést, kifejthetjük az összes tényezőket, melyek célunkhoz vezetnek, biztosíthatjuk azok organikus működését és avval együtt iparunk folytonos emelkedését.

És a választható utak és eszközök melyikére legyen jelenleg figyelmünk különösen irányozva? Mert hogy sokat és sokfélét lehet és kell tenni, azt az ipar fejlődésének története minden lapon mutatja. Megkülönböztetvén a társadalom és az állam feladatait, első sorban állanak itt azon intézkedések, melyek

az állam részéről teendők, mert ily nagy gazdasági átalakulásnál természetesen az állam közreműködéséről nem lehet lemondani. Azért a következőkben csak avval foglalkozunk, mit kell a kormánynak az ipar előmozdítása érdekében tennie.

Szerintünk a teendők a következők:

A munkaerő szaporítására és olcsóbbá tételére közvetlenül teendő intézkedéseket nem igen nagy számban ismerjük, a népességi processusok jobb alakulása érdekében azonban az állam jó közigazgatás által igen sokat tehet. A mellett számba jöhetne idegen munkások betelepítése, a mi azonban szintén csak sporadice történhetik; de az állam figyelmét mégis teljesen az se kerülje ki. Talán lehetséges volna épen most, hol számos iparos államban a gyárak szünetelnek vagy leszállított erővel dolgoznak, az uti költségek megtérítése és hosszabb adómentesség mellett egyes tisztességes munkásokat szerezni, mert a csúcslékben nem volna köszönet. Talán előmozdítandó ezt oly eljárás, mely szerint összeiratnának azon nagyobb községek — lélekszámukkal együtt, melyekben a fontosabb kisiparok nincsenek képviselve, és az eredmény kellő módon tudomástételül a külföldön terjesztetnék, ill. közöltetnék. Magyarország viszonyai a külföldön még terra incognita, ezt csak legújabbban is mutatták Bismarck eredeti nyilatkozatai a magyar mezőgazdaságról. Még nagyobb a tájékozatlanság, a teljes félremagyarázat az alsóbb körökben, a honnan a bevándorlók kerülnének, ha azonban ez iránt kellőleg felvilágosittatnak, akkor nem szükséges, hogy nem akadna iparos, a ki országunkat fölkeresné, melyben az élet még mindig sokkal jobb, olcsóbb, mint akár Németországban, akár másutt.

A tőkessükséglet kielégítésére kívánjuk, hogy az állam a takarékpénztárakat oly irányban reformálja, hogy azok túlnagy jelzálogkölesöntözletét, mely azok üzleti természetének meg nem felel, leszállítsa. Akkor ez intézetekben jelentékeny tőkék felszabadulnak, melyek, mint annak már régen kellett volna történnie, az ipar és a kereskedelem rendelkezésére állanak. Ez egy sürgős reform, mely mellett az összes hazai irók majdnem egyhangulag nyilatkoztak és ennek megtételét mentől előbb kívánják. Együttal megengedhetőnek és ajánlhatóknak tartjuk, hogy — úgy mint

az Franciaországban van — a takarékpénztárak és általában hitelintézetek solid iparosoknak egy aláírás mellett és kézi zálogbani biztosíték alapján adjanak kölcsönöket bizonyos összeg erejéig.

De lehetnek oly esetek, hol az állam részéről direkt intézkedés is válik szükségessé, állami gyárak felállítása, vagy különösen kölcsönnyújtás vagy részvények átvétele által. Az állam gyakran csak így fogja lehetségessé tenni vállalatok keletkezését, melyek talán néhány év múlva minden odakölcsönzött forint után ugyanannyit fizetnek mindenféle adóban az államnak. Mai nap, midőn egészen másképen ítélünk a *laissez-faire* elve fölött, midőn látjuk, milyen rengeteg áldozatot hozott és hoz még mindig Anglia gazdasági ügyei érdekében, az államnak ezektől való tartózkodásának elve ma igen kevés vonzerővel bír, mert azt látjuk, hogy alig van kulturális érdek, — és ezekhez tartoznak a gazdasági érdekek is, — melyek az állam ápolása, támogatása nélkül létesülnek. A magyar országgyűlés mindjárt az alkotmány visszaállítása után nagylelkűleg megszavazott egy hatvan milliónyi kölcsönt a vasuti érdekek előmozdítására, azonkívül magunkra vetünk évenkénti 10—15 milliónyi kamatterhet, — a mely körülbelül 200 milliónyi tőkénck felelne meg a magyar államhittel jelen viszonyai mellett, ugyanazon célra. Ki állithatná, hogy ha az ország ez összegnek csak századrészét fordítaná talán 20 éven át az ipar érdekében, hogy ezt kevésbé helyesen, kevésbé jól cselekedte volna?

De az állam könnyitené új iparos vállalatok létesítését, és itten csak gyárakról szólunk, ha az a d o m e n t e s s é g kedvezményét is, helylyel-közzel ott, hol annak sikerére számítani lehet, alkalmazná. Ez tehát nem általános elvnek volna kimondandó, talán úgy, mint a fővárosi házépítésekénél, vagy vasuti építésekénél, hanem csak esetről esetre volna megadandó, különösen oly iparágakban, melyek az országban vagy épen-séggel nem, vagy aligha léteznek, tehát ezen kedvezmény által sem már létező érdekek nem sértetnck, sem a létező vállalatok versenye nem nehezítetténck, sem az állam egy már birt adótárgyat el nem veszítene. Ez igen nagy kedvezmény volna ugyan, de — tekintettel arra, hogy oly viszonyok között töltünk semmi áldozatot nem követel — mégis könnyen megadható és avval

egy jelentékeny része az országnak más országokhoz képesti magasabb munkabérének és kamatlábjának kiegyenlítője volna.

Átmenyünk az ipartanítás feladatára. Az ipartanítás szempontjából oda kell törekedni, hogy alsóbbraugú iskolákban a kisiparhoz szegődők nagy tömege az általános ismereteken kívül is már bizonyos gyakorlati irányt nyerjen. De szükséges továbbá az ipar uiveanjának emelésére és különösen új iparágak meghonosítása érdekében, hogy gyakorlati irányú közép-ipartanodák állittassanak fel, melyekben középosztályú iparosok és művezetők képeztetnek, mert különösen ezektől függ az ipar terjedése és emelése. Ily tanintézetek az országban épen a mostani viszonyok közt nagyon kedvező hatást tennének és mindenképen jól fogadtatnának: azon számos tanulók részéről, kik most gymnasiumok és reáliskolák, esetleg egyetem és műegyetem felé fordulnak és ott a megélhetés s haladás csak igen kevés föltételét találják és a tanítók részéről, kik szintén túlságosan nagy számban lévén, alkalmazásra még reményt sem látnak. Talán állithatna az állam egyes helyeken tanműhelyeket.

Itt van továbbá az iparszervezet kérdése.

Az 1872. VIII. törvényczikkkel (ipartörvény) végleg megszüntették nálunk a czéhek, melyeknek feladata abban állott, hogy az önkormányzat körén belől az ipar előmozdításáról gondoskodjanak. A czéhek megszüntetése nem azért történt, mintha ugyanazon cél többé nem állana fenn, mintha az újabb ipar terén az önkormányzatnak nem volna feladata, hanem azért, mivel az eszközök, melyekkel a czéh ezen célt elérni, ezen feladatát megoldani kívánta, a teljesen átalakult újkori iparszervezetnek többé meg nem feleltek. Az önkormányzati feladatok megoldására két út állott nyitva a törvényhozás előtt: alkotni az új viszonyoknak megfelelő oly közegeket, melyek jogokkal és kötelességekkel felruházva, az önkormányzati feladatok megoldása iránt teljes biztosítékot szolgáltatnak, vagy pedig teljesen hódolván az iparszabadsági elv korlátlan felfogásának, egészen a magánérdekekre bízni, vajjon létesülnek-e szervek, melyek az ipar szabályozására hivatvák és képesek. — Mint a legtöbb törvényhozás, úgy a magyar is ez utóbbi felfogásnak hódolt és egyszerűen az érdekeltekre bízta a szükséges szervek létesítését. Ilyformán a törvény csak

arra szoritkozik, hogy az ipartársulatok keletkezését megengedtetnek jelenti ki és ez ipartársulatokat a segédek és mesterek közt fenforgó viszályok esetére biráskodási joggal ruházza fel, egy felesleges intézkedés, mert a törvény értelme szerint az illető bíróságnak joga csak a viszály kiegyenlítésére irányul, arra pedig specialis jog osztogatása nem szükséges, mert viszályok kiegyenlítésére a két fél beleegyezésével, kibékítésre tehát minden magánembernek is van joga. Daczára annak, hogy tehát e testületek számára a törvény által specialis teendők nem jelöltetnek ki, mégis a régi czéhek ily ipartársulatokból való átalakítása esetében a czéhvagyont az ipartársulatokra átruházza.

A törvényhozásban tehát tiszta felfogása hiányzott annak, hogy van-e az ipartársulatnak általában működési köre, szükségcs-e tehát általában oly testület, mely az országban létező iparosok szerves összefoglalását, organisatióját képviseli. De még inkább hiányzott az az illető iparosoknál, és így csak természetes következménynek kell találnunk, ha az ipartársulatok nem váltak életképes szervekké és egészben véve annyi erőt sem fejtettek ki, mint azt egy jól szervezett egyszerű egylettől várni lehetne.

A kisiparunk terén felmerülő számos jelenség annak bizonyítéka, hogy e téren valamit tenni kell, hogy az ipartársulatok szervezését és így az ipar önkormányzati feladatainak megfelelőbb megoldását előmozdítani szükséges volna, mert az ipar jelenlegi szervezetlen állapotában és az abból származó számos bajok elharapódzása mellett nem tud erőteljesen fejlődni.

Ha tehát legkevésbé sovárgunk is a czéhek visszaállítására, arról mégis meg kellett győződünk, hogy az ipar érdekei bizonyos szervezetet nem nélkülözhetnek és miután jobbat egyelőre nem tudunk, ajánlani kell az ipartársulatok szorosabb megalakítását; a gyakorlat az intézményt, ha feumaradása és fejlődése biztosítva van, a kellő irányban fogja vezetni. Hogy azonban e testületek az ipar érdekében többet is tehessenek, mint az iparhoz tartozó különböző egyének egymásközti viszonyainak czélszerűbb rendezését, hogy tevőlegesen, támogatólag hasson az ipar felvirágoztatása érdekében, szükséges arról gondoskodni, hogy ez ipartársulat bizonyos pénzerő felett is rendelkezék,

hogy tanoncokat és segédeket jutalmazhasson, hogy kitünőbb segédeket utaztathasson, minta-gyűjteményt, ipariskolát állíthasson. Ezen kérdés megoldása száféle módon történhetnék és miután a gyakorlati keresztülvitel részleteihez tartozik, erről egyelőre nem nyilatkozunk. Itt csak az elv bangsúlyozása a feladatunk, hogy az ipartársulatok üdvös működéséhez az is szükségeltetik, hogy azok anyagi erővel láttassanak el.

Ennyit a mit az államtól várunk, az iparos termelés és az iparszervezet érdekében. De még ott is vár feladat az államra, hol az iparcikkek keletéről van szó. A mit kívánunk, az első sorban az volna, hogy az állam és a törvényhatóságok, szükségleteik beszerzésénél, nagyon kényszerítő okok nélkül, idegen gyárakhoz, idegen iparosokhoz ne forduljanak, hanem hazai üzletekben keressenek arra fedezetet, sőt ha lehet, hosszabb időre biztosítsák a vételt. A verseny gátolni fogja, hogy a kormány áldozatokat hozzon és a nyilvánosság is elég remedium, hogy visszaélések el ne barapódzzanak. Ha áldozni tudunk az egyházi festészet, a festészet és művészet érdekében általában, akkor kell, hogy áldozatot hozhassunk ily fontos ügy érdekében, a melyről itt szó van. Tudtunkkal Anglia azon ország, melyben szabály, hogy a kormány bizonyos szállításokból a külföldet egészen kizárja, de különben is mindig hazai ajánlatoknak elsőbbséget ad, addig míg a különbség 10⁰/o-nél nem magasb, a mely többletet azért fizeti szivesen, hogy esetleg külföldi bíróság előtt ne kelljen perlekedni. A másik kívánságunk iparos cikkeink piacainak biztosítása és bővítése érdekében az, hogy minden megtétessék — a mi a kormánytól függ — hogy versenyképes ezikkeink a külföldön, és itt különösen keleti és délkeleti szomszédainkra gondolunk — nagyobb mértékben keljenek. Még erős ipar számára is kívánatos, sőt szükséges, hogy oly vidékekkel lépjen összeköttetésbe, melyek az ipar szempontjából alacsonyabb fokon állanak, de kétszerte szükséges az még csak fejledező ipar mellett. Nem helyes, ha ily államokkal szemben, és ez Magyarország iránt is történik, azt mondják, hogy első sorban saját piacát szerezze meg magának. Nem áll ez első, mert az ilyen államban, a hol már magasabb kulturával az ipar és hajnala virrad, a lakosság inkább vágyódik már az előre haladottabb

iparos államok jobb, olcsóbb és izlésesebb gyártmányai után. De azért ugyanczen ország ipara teljesen képes kevésbé művelt népek igényeinek megfelelni. Innen van, hogy majdnem minden iparos állam az első korszakban saját ellátására az idegen piacokat keresi föl, de egyuttal már saját gyártmányait küldi kevésbé művelt népek piacára.

A mi különösen az annyira fontos szövő-fonó ipar érdekében teendő intézkedéseket illeti, végül a következőkre kell utalni: a szövő-fonó ipar régente par excellence házi-ipar volt és mint ilyen, az előállítási költségek igen csekélyek voltak. Akár a mezőgazdaság mellett nem értékesített idő, akár nők, vagy fiatal személyek, vagy öregek munkája használtatott fel, a munkabér csak igen alacsony volt, és ezért mint önálló iparág is csak oly vidékeken honosulhatott meg, hol a szegény népességnek semmi más keresetforrása nem lévén, az teljesen megelégedhetett avval, ha munkája után csak annyit kereshetett is, a mi a leginségesebb élet folytatására elegendő volt. A szegény takács tipikus jelenség regényekben és népdramákban és a takács-vidéken többször uralgott éhségtyphus e körülményeket elég szomorú módon bizonyította. Ez az egész iparág majdnem teljesen osztályrésztül jutott a gépeknek, melyek schol oly határozottan, oly általánosan, oly ellentállás nélkül az emberi kézi munkát ki nem szorították, mint épen itt. Miután a gépek még olcsóbban dolgoznak, természetes, hogy mindentől, a hol a kézi munka ezekkel versenyezni akar, munkabére nagyobb nem lehet, mint a gépmunkával összekötött kiadásnak. De a kézi munka e téren még egy másik hiányt mutat fel és ez az, hogy keveset is termel és így tulajdonképen nem alkalmas ilyen ágban, mely épen egy tömegszükséglet kielégítésére szolgál, jelentékenyebb kereskedelmi cikké válni.

A székesfehérvári kiállítás kétségtelentül meglepő képet nyújtott e tekintetben is minden figyelmes nézőnek. Nem bittük volna, hogy annyi számos kedvezőtlen tényező mellett, mint a milyent mi fentebb felsoroltunk, mégis annyi maradéka, annyi csirája legyen ez iparágunk az országban; nem hittük volna továbbá, hogy a házi-ipar iránt nálunk tett dicséretes törekvések már rövid idő alatt ily eredményhez vezettek. De e tények kellő becslése és azok túlzása közt nagy különbség van. A

legjobb akarat mellett sem lehet hinni, hogy a házi-ipar alapján még a legnagyobb siker mellett is oly textilipar fejlődhessek, mely ipari és kereskedelmi tekintetben nagyobb mérvben számot tehet. A házi-ipar feladata egészen másutt fekszik és teljesen megelégednénk, ha a mellett, hogy a holt idő értékesítésére vezető népünkkel az iparos foglalkozást megismerteti, ezen foglalkozás iránt kedvet és előszeretetet fejleszt, ha egyik-másik házi szükséglet kielégítésére szolgál és a háztartás kiadásait ilyképen leszállítja, ha a parasztnépet a korcsma helyett a szobához szoktatja, az üres fecsegést munkával helyettesíti, ha a mellett a leleményességet fejleszti és az iparos népességnek egy-egy becses csemetét fog küldeni. De a házi-ipar termékeivel jelentékeny kereskedés soha sem fejlődhetik és pedig különösen két okból, melyek egyikét már említettük, t. i. mert keveset termel és mert továbbá drágán termel. A ki ez utolsó irányban a székesfehérvári kiállítás textilis kiállítását egy kissé bírálta, láthatta, hogy az árak a közönséges árakhoz képest gyakran, sőt többnyire oly magasak, hogy ez árúknak nagyobb kereskedés tárgyát nem képezhetik. Fontos továbbá azon körülmény, hogy míg a szövetárúk általában nagyon is alávannak vetve az iparnak, addig a házi-ipar állandó, egyforma minták szerint dolgozik. Hogy mindamellett a kisiparról nem kell teljesen lemondani, bizonyítja azon nyilatkozat is, mely a legújabb porosz iparfőlvétel alkalmával, mely pedig az illető körök meglepetésére, a kézi-ipart sokkal erősebben tüntette föl, mint a milyennek tartották, hivatalosan tétetett. A nyilatkozat oly érdekes, hogy azt*) alant szóról szóra idézzük:

*) Unstreitig ist die mechanische Weberei ein sehr gefährlicher Concurrent der Handweberei. Die Vorzüge des mechanischen Webstuhls sind: die Schnelligkeit, die Gleichmässigkeit und die Billigkeit der Arbeit. Seine Nachtheile bestehen dagegen in der Nothwendigkeit regelmässiger Beschäftigung und der Schwerfälligkeit der Veränderung der Arbeit. Hiernach ist der Kampf als hoffnungslos für die Handweberei zu bezeichnen bei billigen Massen- und solchen Artikeln, wo es auf vorzügliche Gleichmässigkeit der Arbeit ankommt, z. B. bei Druckwaaren, Velvets etc. Dagegen findet der Kampf unter ungefähr gleichen Verhältnissen statt in der Weberei als häuslicher Nebenbeschäftigung, also da, wo keine regelmässige Arbeit möglich ist (Füllarbeit). Hier muss allerdings der Hand-Webstuhl mit dem mechanischen in der Billigkeit der Herstellung

A kisipar tehát e téren is itt-ott még életképességet mutat. Azonban nekünk főleg oda kell törekednünk, hogy a mellett a nagy iparnak és a textilipar terén a fejlődés alapját biztosítsuk. A mint beavatott személyektől hallottuk, úgy az államnak némi gondozása mellett az eléggé jól sikerülhet. Mert jelleuleg is azok, kik nálunk a szövőipar gyártmányainak eladásával foglalkoznak, a gyárosok direct versenye által má r i s k é n y szeritvék némileg a gyári manipulációval foglalkozni, csak hogy ez, fájdalom nem itthon történik, hanem oda át Ausztriában. Ha a kormány ezen körökhöz fordulna, megtudná azon módokat, melyekkel el lehetne érni, hogy legalább a félgyártmányok készítése nálunk nagyobb lendületet nyerjen. Akkor persze ennek érdekében nem is szabad lemondani arról, hogy a legközelebbi vámalkudozásoknál részünkrol a további kikészítésre való szabad forgalmat erélyesen védelmezzük.

Különösen a textilipar terén azon eszközök volnának alkalmasak, melyek a mint mutattuk, az állam kezében vannak. Nem ámitjuk magunkat avval, hogy ez úton rövid idő alatt

concurriren; die Lage der Handweber wird aber um so weniger eine pecuniär günstige sein, je mehr sie auf die Weberei angewiesen sind, und je weniger ihre anderweiten Beschäftigungen lohnenden Ersatz bieten. Dabei ist jedoch zu bemerken, dass der Handweberei häufig günstige Vorurtheile zur Seite stehen, so z. B. in Deutschland bei der Fabrication der sogenannten Hausleinen.

Der Kampf liegt entschieden günstig für die Handweberei bei Waaren, für welche der mechanische Webstuhl sich noch nicht qualificirt, z. B. für feine Sammte; bei Musterwaaren, wo sehr häufige Veränderungen der Artikel vorkommen und complicirte Jacquardeinrichtungen stattfinden; bei Waaren, wo die Schwierigkeit der Fabrication eine sehr langsame Arbeit bedingt, oder wo der geringere Consum eine grosse Production nicht erfordert.

Untersucht man von diesen technischen Gesichtspunkten aus die einzelnen Branchen der Weberei, so lässt sich auf Grund der vorliegenden Erfahrungen leicht ein Urtheil über die gegenwärtige Lage und die Zukunft der Handweberei gegenüber der Maschinenweberei gewinnen. Mit Unrecht wird der mechanische Webstuhl ganz allgemein als das Todesinstrument der Handweberei betrachtet und als solches verurtheilt. Der grossartige Aufschwung, welchen die Weberei durch ihn genommen, wird nicht nur nicht anerkannt, sondern verkannt, und eine Erfindung, welche den ersten Errungenschaften des menschlichen Geistes an die Seite gestellt werden muss, wird nicht selten mit tiefem Bedauern betrachtet.

ezen nagy és annyi előfeltételhez kötött iparágat meghonosítjuk és hogy a hazai szükséglet jelentékeny részét általa egyhamar kielégíthessük. De miután a kezdetnek meg kell lenni és miután tapasztalatunk azt mutatta nekünk, hogy daczára számos kedvezőtlen körülménynek, mégis a viszonyok helyes választása, kitartás, körültekintés, általában belátás és akarat mellett Magyarországon még a legtöbb iparos vállalat végre sikeresen működött, igen kívánatosnak tartjuk, hogy ez a tér se maradjon parlagon és miután az államnak kezdeményezése nélkül csak igen kevés nagy társadalmi és kulturális érdek tudott győzelemre jutni, és miután az állam maga teremtett e téren nehézségeket, melyeket az egyes korlátolt erővel le nem győzhet, kívánjuk, hogy az állam figyelme kiterjedjen arra is, mit tehetne ezen iparág előmozdítására, buzdítására, közvetlen és közvetve!

Meg vagyunk győződve, hogy azon kormány, mely e téren az ipar fejlesztése körül sikeresen működni fog, mely anyagi jólétünk e forrását számunkra felnyitandja, halhatatlan érdemekkel biztosítandja áldásos emlékét a haza történetében.

Mi ezuttal különösen az állam feladataival foglalkozunk; de a társadalomnak, és e között ismét a közvetlenül érdekelteken kívül, az arisztokráciának is igen nagy szerep jutna, mint jutott, hogy csak egy közel fekvő példával éljünk, a szomszéd Ausztriában. Mennyi fényes név szerepel ott egyuttal a nagy iparosok sorában! De a kérdés ezen oldalával nem akarunk jelenleg foglalkozni, csak emlékeztetünk ismét **S z é e h e n y i r e**, ki annyira ismerte, és annyira szerette hazáját és népét. Mondjuk ki himezés nélkül, hogy az, ki szerencsés helyzetben a közjóra törekvésből akármi szin vagy ürügy alatt kivonatkozik, s hazája boldogítására legjobb tehetsége szerint nem tesz mindent, semmi ember és a haza gyalázatja.◀

DR. WEISZ BÉLA.